

ПОЛИТИЧКЕ ИДЕОЛОГИЈЕ: ОД ИСТИНЕ ДО ТИРАНИЈЕ

*Бојан Вранић, Политичке идеологије: од истине до тираније, Клио:
Факултет политичких наука, Београд, 2024, стр. 154*

Пре више од шездесет година Бел (Daniel Bell) је прогласио крај идеологије (1960). Тридесетак година касније, након пада Берлинског зида, Фукујама (Francis Fukuyama) на сличан начин фамозно прокламује „крај историје” (1992), тврдећи како је западна либерална демократија однела коначну победу над комунизмом СССР-а, свог тадашњег ривала, и тиме постала једина прихватљива визија државног уређења у будућности. Тада је изгледало као да нема више простора за значајне идеолошке расправе. У нешто другачијем контексту данас се често говори како живимо у добу у којем је идеологија изгубила значај који је некад имала, те се поставља питање *зашто бисмо се уопште бавили идеологијама?* У таквој клими нова књига Бојана Вранића *Политичке идеологије: од истине до тираније* пружа уверљив одговор на ово, као и на друга кључна питања у вези са политичким идеологијама, попут тога шта смо претходно знали о њима, које су њихове границе и њихова природа, те како уопште приступити њиховој анализи. Ипак, верујем да је највећа снага ове књиге у томе што показује важност коју политичке идеологију имају у данашњем свету, а што је често занемарено. Јер, речима самог аутора књиге „истраживање природе политичких идеологија јесте истраживање структуре знања које

наводи на колективно понашање” (Vranić 2024, 44).

Главна нит *Политичке идеологије* јесте измештање разматрања о овом феномену из бинарне категорије истинито/лажно. Вранић тиме указује да идеологије не треба посматрати како се раније чинило, као „лажну свест” код Маркса, или касније као пуки „епифеномен културе и историје” код Фридена. Идеологија заиста има интегралну вредност у објашњењу политичког света, а како показује аутор, проблем у њеном изучавању неодвојив је од проблема језика. Самим тим, да би се проблем решио, у књизи се користи аналитички приступ истраживању језика. Захваљујући традицији аналитичке филозофије и њеним увидима, долазимо до могућности одвајања од политичке теорије у анализи идеологија. То коначно ставља политичке идеологије на њихово право место – оне саме по себи могу да нам кажу нешто о томе како да боље разумемо свет око себе.

Осим убедљивог одговора на питање зашто је идеологија важна, могли бисмо да поставимо и другачије питање: зашто је и коме ова књига корисна? Она ће најпре служити садашњим и будућим студентима, али дефинитивно и академској и широј јавности у бољем разумевању овог важног феномена, а разлози за то су вишеструки. Прво, иако ово није књига о

историјату политичких идеологија, аутор пружа један широк преглед претходних разматрања о овом феномену. Књигу можемо да посматрамо као слагалицу, где читаоци добијају мноштво различитих идеја и погледа, а затим се сви делови савршено уклапају један до другог и схвата се зашто су неопходни да бисмо дошли до правог изучавања идеологије, односно до тога како се различити концепти на крају посложе у истраживачком приступу до којег Вранић долази. Оно што добијате у књизи јесте и осврт на главне приступе који се користе у проучавању идеологија, при чему они нису само наведени како би се реферисало на претходно написано о теми, већ се критички испитују и издваја се из сваког приступа оно што је вредно за даље коришћење. Додатна вредност је богатство примера. Аутор стално наводи разноврсне ситуације у којима указује на оно о чему се теоријски говори у књизи. Некада су то примери из филмова (Хобит нпр.), а некада су реалне сцене из свакодневног или политичког живота. У сваком случају, ово је веома добро за читаоце како би у потпуности увидели начин на који идеологија структурише различите на свет. Напоследку, трећи и најзначајнији разлог из којег је ова књига заиста вредна јесте то што постоји истински научни допринос и он се огледа у једној новој методи која решава смисао политичких идеологија. То је тзв. интензионална анализа, која преузима основу морфолошке анализе Мајкла Фридена (Michael Freeden), али за коју се може рећи да прави један својствени коперникански обрт. Резултат је добијање оригиналног, јединственог, побољшаног теоријског и методолошког правца који може пружити више у испитивању политичких идеологија од онога што је раније написано.

Структура књиге је следећа. Она се састоји из три поглавља која одговарају на питања: 1) шта не знамо о политичким идеологијама; 2) шта знамо о политичким идеологијама; 3) шта можемо рећи о политичким идеологијама? Иако књигу чине три „огледа“ (поглавља), суштински имамо четири целине. У првој, која одговара првом поглављу, имамо епистемолошку анализу идеологија. Друга целина даје преглед претходно постојећих приступа. Затим, трећа целина подељена је на два дела, при чему први подробније испитује Фридену аргументацију, док друга целина, односно четврти део књиге, износи оно што је *интензионална анализа* политичких идеологија, тј. Вранићев иновативни приступ. Препорука је да се књига чита тим редоследом да би се на најбољи начин разумело како аутор долази до свог финалног производа, тј. интензионалне анализе, која се надовезује на испитивања из претходна три дела.

Прво поглавље даје један шири осврт на, пре свега, класично-марксистички поглед на идеологију. Овде се шире испитује епистемолошки статус идеологија, те се аутор хвата у коштац са тврдњом да је идеологија лажна свест, што је јако дуго био доминантан оквир разматрања идеологија. Ово чак и данас води ка одређеним тврдњама да је бављење идеологијама беспотребно, сувишно, или једноставно речено – промашај, јер оне наводно искривљују поглед људи на објективно постојећи свет. Вранић даље уноси у разматрање важне увиде из рада Карла Полањија (Karl Polanyi), тј. идеју о прећутном знању. На веома уверљив начин аргументује се супротно, тј. да идеологије заиста нешто говоре о свету и да је грешка одбацити их као искривљење реалности у виду лажне свести.

Ако је претходни део довољан да раздрма уврежено мишљење о сувишности бављења идеологијом, у другом делу то се додатно проширује. Овде нам се пружају цртице из најзначајнијих приступа који се користе у истраживању политичких идеологија. Редом имамо осврте на дискурзивни приступ, социопсихолошке теорије, затим из критичке теорије, постструктурализма, као и морфолошку анализу. На јасан и сажет начин наводи се како се сви ови приступи баве питањем идеологија, што је само по себи вредност, али не само то, већ овде Вранић извлачи из сваког појединачног приступа шта је вредно за будуће истраживање. Тако долазимо до пет решења за смисао политичких идеологија: поларизација, мотивација, незадовољство, деесенцијализоване праксе, појмови. Ово је база на основу које може даље да се гради, а сведочи о томе како су различити погледи искоришћени да би се синтетизовало ново знање које ће превазићи претходно постојеће.

У трећем поглављу, које се састоји из две целине, у почетку имамо критички осврт на Фридена и његову морфолошку анализу. Она је веома значајна јер је унела новост у то како приступати идеологијама. Значајно је споменути да се овде идеје Фридена укрштају и испитују у односу на друге значајне ауторе, попут Галијеве (Walter Bryce Gallie) идеје о суштински спорним појмовима Грамшија (Antonio Gramsci) или Џона Греја (John Gray). Поента је да долазимо до тога како Вранић иде корак даље, те својим испитивањем помера оно до чега је Фриден дошао. Финим брушењем аргумената долазимо до нечега још вреднијег, а то се представља у последњој целини, тј. другом делу трећег

поглавља. Овде аутор коначно износи шта је то *интензионална анализа*. Све претходно служило је како бисмо дошли до ове тачке у којој се објашњава нови приступ који треба да допуни морфолошку анализу и трасира пут ка једном новом начину испитивања политичких идеологија.

За крај, може се рећи да је ово заиста вредан рад који пружа један истински нов приступ у области. С научне стране допринос је незанемарљив. Целине су фино посложене и предмет има свој ток. Почиње се оспоравањем класичног марксистичког погледа, увиђамо који је заправо значај идеологије, затим добијамо сажети осврт на актуелно стање у области, те на крају постоји критика и одговор, односно решење које аутор пружа за питање како се бавити политичким идеологијама – након што је претходно одговорио на то која је њихова природа. Једина мана овог рада и нешто што бисмо волели да прочитамо у њему јесте шира студија случаја у којој се конкретизује метод интензионалне анализе. Тачно је да се у књизи проналазе многобројни примери, те је то случај и у последњем делу, али би заиста било корисно видети детаљније како је могуће испитивати неки шири случај користећи овај метод. Међутим, ово није никаква суштинска мана нити умањује вредност књиге, а и може лако бити решена у, рецимо, неком новом, будућем издању. Завршни суд прилично је јасан: уколико се бавите политичким наукама или сродним дисциплинама, или уколико једноставно желите да боље разумете (политички) свет, појаве и процесе, монографија Бојана Вранића о политичким идеологијама дело је вредно читања.

Никола Илић

REFERENCE

Bell, D. (1960). *The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*. Glencoe, IL: Free Press.

Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.

Vranić, B. (2024). *Političke ideologije: od istine do tiranije*. Beograd: Clio: Fakultet političkih nauka.